

**КОНЦЕПЦІЯ CASE MANAGEMENT:
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ**

**CASE MANAGEMENT CONCEPT:
FOREIGN EXPERIENCE AND PROSPECTS FOR IMPLEMENTATION IN UKRAINE**

Цувіна Т.А., к.ю.н.,
доцент кафедри цивільного процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню концепції case management у зарубіжних державах та оцінці перспектив її запровадження в Україні. Автором розглядаються особливості закріплення зазначеної концепції в цивільному процесуальному законодавстві Англії, а також Принципах Транскордонного цивільного процесу та Загальних мінімальних стандартах цивільного процесу. У статті робиться висновок про те, що передумовою реалізації відповідної концепції на рівні національних правопорядків є наявність дискреційних повноважень судді, що робить можливим вибір того чи іншого регламенту розгляду справи в межах цивільного судочинства. При цьому case management має, по-перше, відповідати принципу пропорційності; по-друге, бути спрямованим на досягнення легітимної мети, якою є завдання цивільного судочинства; по-третє, має здійснюватися на підставі принципу співпраці (кооперації) суду та учасників справи.

Із сутнісної точки зору концепція case management стосується повноважень судді щодо керування ходом судового розгляду справи, тобто його повноважень щодо процесуальних питань, а не матеріально-правової частини спору. Складовими частинами концепції case management є повноваження суду щодо керування розглядом справи, які можуть бути згруповані в залежності від сфери їх застосування. У структурі case management можна виокремити повноваження щодо вибору провадження, за правилами якого має розглядатися справа, та повноваження під час розгляду справи за правилами певного виду провадження. Остання група повноважень складається із: 1) повноважень суду щодо керівництва часом судового розгляду (judicial time management); 2) повноважень суду у сфері доказування та встановлення обставин справи; 3) повноважень суду щодо сприяння врегулюванню спору сторонами; 4) повноважень суду у сфері альтернативних способів вирішення спорів; 5) повноважень суду щодо судових витрат; 6) повноважень суду щодо застосування заходів процесуального примусу до осіб, що порушують процесуальний регламент. Автором аналізуються елементи концепції case management, що знайшли відтворення у чинному ЦПК, та обґрунтовується необхідність запровадження цієї концепції в національне цивільне процесуальне законодавство.

Ключові слова: case management, судове керівництво справою, принцип пропорційності, принцип змагальності, змагальна модель судочинства.

The article is devoted to the study of the conception of judicial case management in foreign countries and assessment of its prospects in Ukraine. The author analyzes the legal concept in English civil procedure as well as in Principles of Transnational Civil Procedure and Common Minimum Standards of Civil Procedure. It is emphasized that the grounds for the implementation of the relevant concept at the national level is the discretionary powers of a judge, which makes it possible to manage judicial procedure and to choose one or the other particular program of the trial in civil procedure. Case management should be used in accordance to the principle of proportionality. These powers of the court should be used effectively in order to achieve a main aim of the civil procedure, which is a fair trial. Also during case management principle of cooperation between the court and the parties should be taken into account.

From a substantive point of view, the case management concept refers to a judge's authority over the management of the trial, i.e. an authority over procedural matters, but not over the substantive part of the dispute. The elements of the case management concept can be grouped according to their scope. Case management consists of the authority to choose the most appropriate type of procedure for particular case, and the authority to hear the case under the particular type of procedure. The second group of the powers can be divided into: 1) powers concerning judicial time management; 2) powers concerning fact-finding and establishment of the circumstances of the case; 3) powers of the court to facilitate the settlement of the dispute by the parties; 4) powers of the court pertaining alternative dispute resolution; 5) powers over costs; 6) powers to apply sanctions to persons who violate the procedural rules. The author analyzes the elements of the case management concept set forth in the Civil Procedural Code of Ukraine and substantiates the necessity to implement this concept into national civil procedural legislation in order to increase effectiveness of civil procedure and to guarantee everyone's right to a fair trial.

Key words: case management, principle of proportionality, adversarial principle, an adversarial model of civil procedure.

Протягом останніх ста років однією із центральних тем теорії цивільного процесуального права була проблема балансу між, з одного боку, так званою «автономією сторін», тобто правом сторін вільно розпоряджатися своїми правами в судовому процесі, та, з іншого боку, повноваженнями судді в процесі судового розгляду, або, користуючись більш сучасною термінологією, судовим case management [1, с. 2]. Концепція case management, або концепція судового керівництва процесом [2, с. 182] чи концепція «організації розгляду справи» [3], набуває своєї актуальності у другій половині ХХ століття у зв'язку з невпинно зростаючим навантаженням на суди, що стало серйозною проблемою, з якою стикнулися майже всі європейські держави. Необхідність забезпечення ефективності правосуддя в таких умовах спричинила переосмислення ролі та функцій судді та сторін у провадженні, що мало наслідком розроблення концепції case management як такої, що покликана забезпечити оптимальне співвідношення активності сторін та суду під час здійснення судочинства у цивільних справах. Зважаючи на зазначене, дослідження світового досвіду запровадження концепції

case management набуває великої актуальності з точки зору сучасного стану реформування вітчизняного цивільного процесуального законодавства.

Дослідженням концепції case management присвячені праці таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як Ван Рее К., Вебрайте В., Веркерк Р.Р., Ізарова І., Сільвестрі Е., Флейшар Р. та ін. Проте і досі у вітчизняному цивільному процесуальному праві зазначена проблема залишається малодослідженою, і їй не приділяється належна увага.

Як зауважується в літературі, історія case management в сучасному розумінні в Європі починається у ХІХ столітті з реформи цивільного процесуального законодавства Ф. Клейна в Австрії, результатом якої стало прийняття Цивільного процесуального кодексу Австрії 1898 р. (Zivilprozessordnung), хоча відповідний термін у той час і був відсутній. До цього часу в Європі переважала ліберальна процесуальна модель, відтворена у ЦПК Франції 1806 р., відповідно до якої роль судді була більш пасивною [4, с. 11], а цивільне судочинство сприймалося як боротьба між незалежними громадянами, які вирішили для себе, яким способом вони будуть вирішувати свій

спір [4, с. 13]. Нова австрійська модель цивільного судочинства по-новому регулювала питання співвідношення активності сторін та суду під час здійснення судочинства в цивільних справах, зміщуючи акцент із автономії сторін на повноваження судді щодо ефективного керівництва судовим процесом, адже той факт, що суд має розглянути спір між двома приватними сторонами щодо їхніх приватних прав та обов'язків, ще не означає, що «такі сторони можуть використовувати державну судову систему так, як їм заманеться» [4, с. 3]. Зазначений підхід обґрунтовувався тим, що, передаючи свою справу на розгляд суду, сторони користуються послугами, які надаються державою, тому очікується, що вони використовуватимуть наявні ресурси з належною дбайливістю. Зазначене розуміння близьке до так званої соціальної функції (Sozialfunktion) цивільного процесу, відповідно до якої процес служить загальному благу [4, с. 3]. Таким чином, зазначена концепція в той час базувалася на двох тезах: по-перше, вирішення конкретного спору не є єдиним завданням цивільного судочинства, а воно, крім того, слугує загальному благу (Wohlfahrtsfunktion), по-друге, цивільне судочинство має також оцінюватися з точки зору економічної ефективності [4, с. 13].

У цьому контексті варто згадати класичний підхід до виокремлення змагальної та інквізиційної моделей цивільного судочинства, які є певними ідеальними моделями, що відбивають розподіл функцій між сторонами та судом під час здійснення правосуддя у цивільних справах. Змагальна модель історично була притаманна країнам загального права та відбивала погляд на судочинство як на змагання двох сторін, у якому суддя мав досить пасивну роль, натомість інквізиційна модель традиційно пов'язується із країнами романо-германської правової системи, де суддя був наділений широкими повноваженнями у сфері доказування. Поряд із цим варто погодитися із Джоловичем Дж. у тому, що жодна система цивільного процесу за своєю природою не може бути повністю змагальною або повністю інквізиційною. Вона не може бути повністю інквізиційною, тому що суддя не може здійснювати розгляд справи доти, доки одна особа не пред'явить позов до іншої в більш-менш конкретний строк. Вона також не може бути повністю змагальною, адже навіть якщо ми говоримо про переможця спору між сторонами, що беруть участь у судовому провадженні, переможець судового розгляду не може бути визначений об'єктивно, як переможець перегонів, адже ми ані сподіваємось, ані вимагаємо, щоб суддя діяв як робот, єдиною функцією якого є оголошення того, хто із сторін був поперед, коли змагання закінчилося. Навпаки, навіть у країнах загального права ми очікуємо і вимагаємо, щоб суддя використовував власні знання та досвід з питань, що стосуються фактів та права. Тому найбільше, що ми можемо сказати, це те, що процедура у країнах загального права є переважно змагальною, тоді як деякі інші системи процедур є переважно інквізиційними [5, с. 175].

Інституалізація концепції case management у зарубіжних правопорядках пов'язується з реформою цивільного процесуального законодавства Лорда Вульфа у Великобританії, що стала поштовхом до національних реформ цивільного судочинства в багатьох європейських державах. Саме у Правилах цивільного судочинства, що набрали чинності у 1999 р., була представлена концепція case management, яка базувалася на зовсім інших засадах співвідношення активності суду та сторін у цивільному судочинстві, ніж це було до цього притаманне країнам англо-саксонської правової системи, що значно наблизило англійський цивільний процес до континентального. На думку Лорда Вульфа, «культура змагальності» була причиною багатьох проблем у цивільному судочинстві Англії, особливо на стадії підготовки провадження, що стало причиною введення концепції case management, сутність

якої полягала у визнанні активної ролі судді в керівництві судовим провадженням, відповідно до чого суддя визнавався відповідальним за кожну фазу судового провадження, суддя під час провадження мав переконатися в тому, що дотриманий баланс між, з одного боку, важливістю та складністю справи та, з іншого боку, процесуальними правилами та техніками, які використовуються, та зробленими витратами [4 с. 21]. На думку Н. Ендрюса, сутність case management у цивільному судочинстві Англії полягає в тому, що судова система загалом та суди в кожній конкретній справі регулюють зміст та рух судових процесів [6, с. 333], тобто є відповідальними за ефективну організацію цивільного процесу.

Так, частина 3 Правил цивільного судочинства Англії «Повноваження суду щодо case management» передбачає перелік повноважень, які надаються суду на додаток до будь-яких повноважень, наданих йому іншими нормами, правилами чи вказівками практики, або будь-якими іншими постановами чи будь-якими іншими правами, які він може мати (правило 3.1). За винятком випадків, коли цими Правилами передбачено інше, суд може: (а) продовжити або скоротити строк для виконання приписів будь-якої норми, рекомендації чи судового наказу (навіть якщо заява про продовження строку подається після закінчення строку на їх виконання); (b) відкладати чи призначати на більш ранній строк слухання; (bb) вимагати, щоб будь-яке провадження у Високому суді правосуддя було розглянуто Апеляційною палатою Високого суду; (c) вимагати від сторони або її представника з'явитися до суду; (d) провчити слухання та отримувати докази за телефоном або використовуючи будь-який інший метод прямого усного спілкування; (e) наказувати, щоб частина будь-якого провадження (наприклад, зустрічний позов) розглядалася як самостійне провадження; (f) зупинити провадження загалом або його частину чи рішення повністю або до визначеної певної дати або події; (g) об'єднувати справи в одне провадження; (h) розглядати два чи більше позовів, що впливають з однієї підстави; (i) виділяти в самостійне провадження будь-яке питання; (j) виносити наказ щодо порядку розгляду питань; (k) виключити питання з розгляду; (l) відхилити або задовольнити позов та ухвалити рішення після попереднього слухання; (ll) доручити будь-якій стороні подати до суду або надати іншій стороні бюджет витрат; (m) робити будь-який інші кроки або видавати будь-які інші накази з метою керівництва справою та подальшого досягнення мети судочинства, включаючи слухання та ранню нейтральну оцінку фактів із метою надання допомоги сторонам у вирішенні справи. При цьому, коли суд виносить наказ, він може: (а) пов'язувати його дію і настанням певних умов, включаючи умову сплати грошової суми до суду; і (b) вказати наслідок невиконання наказу чи умови. Case management в англійському цивільному процесі з очевидністю є тривалим процесом, який починається з визначення належного треку для конкретної справи; в цей час надаються вказівки щодо майбутньої поведінки у справі, окрім випадків, коли в мультитреку суд вирішує провести конференцію з кейс-менеджменту або досудовий розгляд чи призначити обидва заходи. Зазначений процес триває до ухвалення судового рішення. При цьому суд має обов'язок керувати справою активно для досягнення домінуючої мети, якою для суду є «справедливий розгляд справи» [5, с. 57].

Окрема увага зазначеній концепції була приділена Американським інститутом права (American Law Institute, ALI) та Міжнародним інститутом з уніфікації приватного права (UNIDROIT) у «Принципах Транскордонного цивільного процесу» (Principles of Transnational Civil Procedure), остаточна версія яких була оприлюднена у 2006 р. Так, відповідно до правила 14 Принципів Транскордонного цивільного процесу «Відповідальність суду за спрямування процесу» суд, починаючи із якомога більш

раннього етапу, повинен активно керувати провадженням, проявляючи розсуд, щоб досягти вирішення спору справедливо, ефективно та з розумною швидкістю (*fairly, efficiently, and with reasonable speed*). Слід враховувати транснаціональний характер спору. Наскільки це розумно можливо, суд повинен керувати провадженням, враховуючи консультації зі сторонами. Суд повинен визначити порядок вирішення питань та встановити графік для всіх етапів провадження, включаючи дати та строки. Суд може переглянути такі вказівки.

Увага *case management* приділена і в Загальних мінімальних стандартах цивільного процесу (*Common Minimum Standards of Civil procedure*), розроблених для країн ЄС, де в якості одного із принципів, пов'язаних із забезпеченням ефективності процесу, виокремлюється судовий контроль за процесом (із необхідністю балансу між потребою в ефективності та потребою в захисті інтересів сторін). Поряд із цим у коментарі до цього стандарту, оцінюючи позитивно роботу ALI/UNIDROIT та національні практики щодо цього питання, зазначається, що судовий активізм та *case management* є чутливими питаннями, і національні правила, практика, культура та настрої щодо них повинні бути ретельно розглянуті, перш ніж будуть надані будь-які пропозиції [7, с. 151].

У літературі сутність концепції *case management* розкривається по-різному. Так, Веркерк Р.Р. зауважує, що *case management* передбачає такий підхід до провадження у суді, відповідно до якого: а) особливості справи мають значною мірою визначати правила, вказівки та розпорядження, що регулюють провадження; б) правила, вказівки та розпорядження провадження мають значною мірою визначатися суддями, сторонами та адвокатами, які беруть участь у справі, а не детальними законодавчими положеннями; в) суд повинен мати необхідні процесуальні дискреційні повноваження для керівництва справою; г) суддівський розсуд має бути розсудом у слабкому сенсі, тобто суд повинен використовувати свої повноваження для конкретної мети, зокрема для досягнення вирішення спору справедливо, ефективно та з розумною швидкістю (*fairly, efficiently, and with reasonable speed*) [8]. Натомість І. Ізаров та Е. Сільвестрі виокремлюють три складові частини зазначеної концепції, зокрема: вирішення питання про процедуру розгляду справи; встановлення строків вчинення процесуальних дій; визначення процесуальних витрат, що понесуть сторони [3].

Варто зауважити, що необхідною передумовою впровадження концепції *case management* у певну національну процесуальну систему є відсутність надмірної законодавчої зарегульованості процедур цивільного судочинства та наявність дискреційних повноважень судді, адже за своєю природою *case management* передбачає необхідність вибору найбільш оптимального процесуального регламенту розгляду справи серед декількох можливих. Із цієї точки зору варто погодитися із Ван Рее К. у тому, що для того, щоб *case management* був можливим, правила цивільного судочинства мають залишати судді певну свободу розсуду в окремих випадках [1, с. 6]. У цьому контексті класичний варіант концепції *case management* можливо лише в тих процесуальних системах, де процесуальна форма є диверсифікованою, що передбачає наявність, як мінімум, двох альтернативних порядків розгляду справи, що застосовуються за вибором судді з урахуванням особливостей конкретного спору, а також можливість подальшого керівництва окремими процесуальними діями. Класичним прикладом такого повноваження суду є можливість суду за правилами цивільного судочинства Англії обирати одне із трьох проваджень (треків), за правилами якого розглядатиметься та чи інша справа, зокрема: 1) провадження за невеликими сумами (*small-claims track*), прискорене провадження (*fast-track*), мультипровадження (*multi track*). Натомість у національних процесуальних

системах, де має місце один універсальний порядок розгляду справи для всіх справ із детальною регламентацією покрокових дій учасників справи, реалізація ефективного управління справами неможлива. Таким чином, реалізація зазначеної концепції великою мірою пов'язується з наділенням судді дискреційними повноваженнями, тому в цьому випадку регулювання процесуальної діяльності здійснюється не на рівні загальних норм законодавства, а на рівні правозастосування, тобто кожним суддею під час вирішення конкретної справи. Прикладом цього може бути досвід іноземних держав, де строки розгляду справ не закріплені в законодавстві, однак можуть бути напрацьовані на рівні м'якого права у вигляді кращих практик або директив, а також визначаються кожним суддею в конкретній справі, виходячи з її особливостей із розробленням графіку вчинення окремих процесуальних дій разом зі сторонами.

Очевидно, що зазначена концепція передбачає розуміння активної ролі судді у процесі з точки зору наділення останнього повноваженнями щодо ефективного керівництва розглядом справи. Поряд із цим не будь-яке використання дискреційних повноважень судді під час судового провадження може вважатися ефективним судовим керівництвом, адже останньому притаманна низка ознак: по-перше, зазначена діяльність має відповідати принципу пропорційності з точки зору врахування особливостей конкретної справи, що перебуває на розгляді у суді; по-друге, така діяльність має бути спрямована на досягнення легітимної мети, якою, як правило, є завдання цивільного судочинства; по-третє, така діяльність має здійснюватися на підставі принципу співпраці (кооперації) суду та учасників справи.

Так, ключову роль для можливості вибору найбільш оптимального процесуального регламенту відіграють особливості справи, тобто її складність із точки зору правових питань та необхідності встановлення фактичних обставин справи, велика кількість доказів або процесуальних дій, які необхідно вчинити, кількість позовних вимог тощо, адже саме вони є визначальними для вибору провадження та побудови траєкторії, за якою буде рухатися така справа. Отже, у цьому випадку самою справою визначаються вказівки суду щодо керівництва судовим розглядом, інакше кажучи, «зміст визначає форму», а гнучкість процедури та *case management* забезпечують те, що для кожної справи буде обрана правильна процедура [8, с. 43]. Прикладом такого пристосування процедури до особливостей справи є введення в багатьох національних правопорядках провадження за малими сумами, що спрямоване на розгляд справ з невеликою ціною позову.

Щодо другої ознаки, то Принципи Транскордонного цивільного процесу передбачають, що диспозитивні повноваження судді щодо керівництва судовим провадженням мають бути спрямовані на вирішення спору справедливо, ефективно та в розумний строк (*fairly, efficiently, and with reasonable speed*) (правило 14.1). У літературі зазначається, що зазначена межа судової дискреції виступає її стандартом та відбиває спрямування діяльності з керівництва судовим процесом [8, с. 48]. На рівні національних правопорядків мета *case management* визначається, як правило, завданням цивільного судочинства, наприклад в Англії, як вже зазначалося, ним є справедливий розгляд справи. Зазначений стандарт *case management* дозволяє окремим авторам наголошувати на тому, що судове керівництво передбачає «слабку» дискрецію суду, що обмежена необхідністю досягнення конкретної мети, а не є «сильним» варіантом дискреції, коли остання не має жодних меж [8, с. 47].

На особливу увагу в цьому контексті також заслуговує принцип співпраці (кооперації) сторін та суду, що передбачений як у вищезгаданому правилі 14, так і у правилі 7.2 Принципів Транскордонного цивільного процесу,

відповідно до якого сторони мають обов'язок співпрацювати та право на розумні консультації щодо плану розгляду справи. Із цього випливає, що сторони зобов'язані співпрацювати із судом у встановленні графіку процесуальних дій, тобто судове керівництво процесом фактично має здійснюватися судом в активній співпраці зі сторонами, що, безумовно, передбачає їх добросовісність у процесі, проте в будь-якому випадку відповідальним за ефективність case management залишається все ж таки суддя.

Із сутнісної точки зору концепція case management стосується повноважень судді щодо керування ходом судового розгляду справи, тобто його повноважень щодо процесуальних питань, а не матеріально-правової частини спору. Зважаючи на це, складовими частинами концепції case management є повноваження суду щодо керування розглядом справи, які можуть бути згруповані в залежності від сфери їх застосування. Передусім, у структурі case management можна виокремити два різновиди повноважень: по-перше, повноваження щодо вибору провадження, за правилами якого має розглядатися справа, по-друге, повноваження під час розгляду справи за правилами певного виду провадження, серед яких можна виокремити: 1) повноваження суду щодо керівництва часом судового розгляду (judicial time management); 2) повноваження суду у сфері доказування та встановлення обставин справи; 3) повноваження суду щодо сприяння врегулюванню спору сторонами; 4) повноваження суду у сфері альтернативних способів вирішення спорів; 5) повноваження суду щодо судових витрат; 6) повноваження суду щодо застосування заходів процесуального примусу до осіб, що порушують процесуальний регламент.

Незважаючи на відсутність поняття судового керівництва справою у вітчизняному цивільному судочинстві, на нашу думку, із внесенням змін до ЦПК у 2017 році, що були спрямовані на покращення процесуальної дисципліни та введення більш активної ролі судді, можна говорити, що елементи відповідної концепції фрагментарно відтворені і у вітчизняному цивільному судочинстві. На нашу думку, ключовим для розуміння концепції case management в національному правопорядку є закріплення принципу пропорційності (ст. 11 ЦПК), відповідно до якого суд визначає в межах, встановлених цим Кодексом, порядок здійснення провадження у справі відповідно до принципу пропорційності, враховуючи: завдання цивільного судочинства; забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами; особливості предмета спору; ціну позову; складність справи; значення розгляду справи для сторін, час, необхідний для вчинення тих чи інших дій, розмір судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями, тощо. Зазначена норма поряд із положеннями ч. 3 ст. 274 ЦПК створює простір для судової дискреції щодо вибору спрощеного

або загального позовного провадження для розгляду конкретної справи. Крім того, ч. 2 ст. 2 ЦПК закріплює необхідність спрямування будь-якої діяльності суду на досягнення легітимної мети, адже містить положення про те, що суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданням цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі. Поряд із цим чинний ЦПК не закріплює жодним чином необхідність співпраці сторін та суду під час будь-яких дій, відтворюючи фрагментарно лише деякі елементи принципу добросовісності, зокрема неприпустимість зловживання процесуальними правами (п. 11 ч. 3 ст. 2, ст. 44 ЦПК) та закріплення обов'язків учасників справи (ч. 2 ст. 43 ЦПК).

Щодо відтворення окремих повноважень із судового керівництва процесом, то після внесення змін до ЦПК у 2017 році вітчизняне цивільне процесуальне законодавство характеризується посиленням активної ролі суду, що виявляється, передусім, у наданні останньому повноважень щодо витребування доказів за власною ініціативою (ч. 2 ст. 13, ч. 7 ст. 81 ЦПК), розширення можливостей щодо застосування до осіб заходів процесуального примусу за невиконання процесуальних обов'язків та зловживання процесуальними правами (ст. ст. 143, 148 ЦПК), введення нових повноважень суду у сфері керівництва судовими витратами, зокрема можливість забезпечення та попередньої оплати судових витрат (ст. 135 ЦПК) тощо. Зазначене свідчить про фрагментарне відтворення на рівні національного законодавства положень щодо судового керівництва шляхом посилення активності суду у судовому провадженні. Поряд із цим на рівні національного правопорядку ще й досі не запроваджені ефективні методи керівництва часом судового розгляду (judicial time management), розробленням якого активно займається Європейська комісія з ефективності правосуддя (СЕРЕJ) з ефективним залученням до процесу планування сторін та інших учасників справи, не використано потенціал процесуального регламенту з точки зору введення ефективних засобів захисту права на розумний строк судового розгляду та виконання судових рішень, не запроваджено ефективних примирних процедур та альтернативних способів вирішення спорів, що могли б сприяти більш швидкому та ефективному вирішенню цивільних справ та розвантаженню судової системи тощо. Зважаючи на зазначене, на наш погляд, на рівні національного законодавства має вестися подальша робота з удосконалення цивільного процесуального законодавства у цих напрямках із метою запровадження ефективного case management під час здійснення правосуддя у цивільних справах, що здатне підвищити ефективність здійснення правосуддя у цивільних справах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Van Rhee C.H. Introduction. *Judicial Case Management and Efficiency in Civil Litigation*. Oxford : Intersentia Antwerpen, 2007. P. 1–10.
2. Цувіна Т.А. Право на суд у цивільному судочинстві. Харків : Право, 2015. 281 с.
3. Ізарова І., Сільвестрі Е. Принцип case management в цивільному судочинстві: порівняльне дослідження законодавства Італії та України. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка*. 2018. № 1 (106). С. 19–23.
4. Van Rhee C.H. The Development of Civil Procedural Law in Twentieth Century Europe: From Party Autonomy to Judicial Case Management and Efficiency. *Judicial Case Management and Efficiency in Civil Litigation*. Oxford : Intersentia Antwerpen, 2007. P. 11–26.
5. Jolowicz J.A. On civil procedure. Cambridge University Press, 2000. 425 p.
6. Andrews N. English Civil Procedure. Fundamentals of the New Civil Justice System. Oxford: Oxford University Press, 2003. 1184 p.
7. Common Standards of Civil Procedure. European Added Value Assessment Annex I. URL : <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/supporting-analyses-search.html>.
8. Verkerk R.R. What is Judicial Case Management? A Transnational and European Perspective. *Judicial Case Management and Efficiency in Civil Litigation*. Oxford: Intersentia Antwerpen, 2007. P. 27–56.